

Светолик Ранковић

ГОРСКИ ЦАР

PORTALIBRIS

Светолик Ранковић
ГОРСКИ ЦАР

Copyright © PortaLibris, 2017.

Сва права задржана укључујући право на репродукцију
у било ком облику у целости или делимично.

I

Први пут је сврнуо на себе пажњу целог села о крстоношама. Тада се управо и замомчио. Мајка му срезала дуге кошуље од убелјена конопљана платна, сестра му их извезла црвеним и црним памуком, и уз њих му спремила широке тканице са девет разнобојних пруга и памучне подвезе за дизлуке са кићанкама од вунице. А сам Ђурица, терајући дрва у град, зарадио је чохани јелек и дизлуке, опшивене црним гајтаном, и велики тунос са кићанком. Тако одевен дође на крстоноше.

Беше се искупило доста народа. Попа већ позвао одборнике у заседање, па одлучује са њима ко ће шта носити. Крст дадоше од прве кметову синчићу, ма око барјака се никако не моглоше погодити. Извириваше сви редом на прозор да разгледају кандидате, који су се ту поређали, па напоследку изиђоше напоље. Момчадија пребледела, па нико не дише; све упрло очи у попу, који разгледа једнога по једнога, па, види се, ни сам не може да се одлучи куда ће.

Ђурица беше, и стасом и лепотом, надвисио сву момчадију. Беше их и старијих и одевенијих, али гледајући одједном у све њих, он први падаше у очи. Беше као бор, који је израстао у честару, међу правим и једрим церићима. Зато се и попов поглед заустави на њему.

– А гле Ђурице! Болан, како си порастô – рече попа благо, па се обрте кнезу: – Шта велиш?

Одборници погледаше зачуђено, кнез се намршти, па приђе попу и шану му:

– Зар из 'наке куће?!...

– Знам – одговори му попа. – И баш ради тога и велим... нека се дете поправи...

– Јок, не може! – одсече кнез.

Међу момцима наста гуркање и шаптање. До Ђуричина уха долете само једна реч: „јаловица”, али он одмах разумеде њено значење и позна глас онога, који је рече. У другој прилици он би знао шта би радио, али сад се уздржа. Видео је да се попа још решава, па стаде да чека. У том кнез проговори:

– Ево Милошева Срете. Шта велите људи?

– Нек му је срећно! – повикаше одборници, и Сретен, весео и задовољан, приђе руци поповој.

– Срећно да Бог да! – рече поп, па га затим упути да узме црквени барјак.

Ђурица иђаше очима за Сретеном, док овај не приђе барјаку, па онда обори главу и полугласно, као за себе, рече:

– Хе, да је мој тата одборник, било би друго...

– Оно знаш, Ђурица – одговори му сусед, младић као и он – ми те сви стимавамо, и богзна како; али знаш, брате, отац ти је био, Бог да га прости, некако 'нако...

И таман Ђурица плану и хтеде нешто крупно да каже, а попа проговори:

– Е сад ја хоћу да Ђурица носи црквену меденицу.

Ђурица истрча напред, приђе руци поповој, па оде Обраду клисару, те узме од нега велику меденицу, која је, док није црква набавила звоно, сазивала побожне хришћане на молитву, а сад се употребљује само на литијама.

Момчадија се, после барјака, највише граби за меденицу и кадионицу, а иконама, и ако су пружале извесну почаст – нарочито општинска – није се тако радовала.

После већ попа даде једноме кадионицу, једноме црквену икону, а кмет и одборници изабраше једнога да носи

општинску икону Спасово Вазнесење. Раздадоше и друге, за литију потребне ствари; сврши се спомен под општинским записом, па се кретоше крстоноше. Кад попа прочита последњу јектенију и Обрад му танко гласовито одговори: амин, кмет повика:

– Господајте, људи!

А крстоноше сви, сваки друкчијим гласом и тоном, узвикнуше сложено:

– Господи, Господи, помилуј нас!

Напред иђаше крст и са њим упоредо барјак, за њима меденица, па онда црквена и општинска икона упоредо, а после тога све по двојица у реду. Остале крстоноше понеше шта је ко имао: неко икону, неко свећицу, неко класје жита или струкове бела лука... Поред крстоноша јаше на коњу попа, а уз њега корачају с једне стране Обрад, с друге онај што носи кадионицу. За поповим коњем, важно и достојанствено, ступа кмет, који пази на поредак, а нарочито на то, да се непрекидно господа. За њим, као што је ред, гегуца општински биров...

Веселе и право душевно задовољство, помешано са побожном збиљом, сија на сваком лицу... Само Ђурица не обично изгледа. Нека суморна сета и замишљено расположење овлада њиме од онога тренутка, кад му до ушију допре она пакосна увреда од Сретена. Он се, истина, обрадова меденици и дочепа је са великом журбом, бојећи се да кмет опет не изјави протест; али оно унутрашње мучење остаде на души му и даље, кад се крстоноше кретоше и кад се јасни звук његове меденице стаде разлегати по питомим лукама и дивљим голетима. Руке му снажно али механично замајиваху звоно, усађено у дрвену ручицу, али мисли му беху далеко од ове побожне свечаности. Народ господа, корача, прескаче преко поточића, јендека и врзина... Ђурица то исто чини, не престајући звонити једначито и снажно,

али га тај једначити звон сугестује, одваја га од свега што се види и чује и преноси га у бес крајне сањарије... Крстоноше застају код записа, попа и Обрад отпевају што следује, урежу запис и крећу се сви даље. Ђурица опет почиње махати звоном и – мислити...

Мислио је о оној увреди. Знао је он кога се тиче она напомена о јаловици. Његов отац, који умре пре десет месеца, често је лежао „надзор” и био вођен среској кући, све због неких кожа, које су на њихову тавану налажене. Ђурица је не само добро знао откуда су те коже, ну је, заједно са целом кућом, пробао печења и јаније, зготовљене од добрих јаловица. Али зар је он крив за то, и зар је то каква кривица? Та они не имађаху ништа ни у тору ни обору, а отац га је често поучавао: да се треба користити свачим „што ти до руке дође”. Само се, напоменуо би му отац, треба добро чувати туђих очију. – „На невидишу нема кривице!” То значи: ма шта урадио, нећеш бити крив, ако те не ухвате. Све су се врлине састојале у „невидишу”, у томе, дакле, да се крађе и друге сличне „операције” врше што пажљивије...

Са таквим појмовима о моралу Ђурица је ступио у свет. Он је држао, да је то правило, по коме се сви управљају. Па зато га је и изненадила она напомена о јаловицама. И да не би ове меденице, како се родио плах и прек, било би свачега. Али попа му разгали срце... И чудно је то срце, које се радује меденици на црквеној литији, и у исто време мисли о јаловицама!..

И Ђурица је много мислио, тако много, да није ни опажао куд је пролазио, ни шта се око њега збивало. Само кад би крстоноше минуле поред каква богата дома, где су домаћице изнеле неколико карлица млека, заборавио би све мисли, дочепавио би једну кутлачу и сркао докле год траје... После је опет мислио и мислио, и најзад дође до закључка, да је сва ова момчадија гора од њега, и да га сви они мрзе

само с тога, што је сиромах. У таквим мислима обиђе део атар сеоски и врати се, са крстоношама, к судници.

Кад се изређа под записом сва читанија, народ заседе у совре, које су подигнуте око записа. Свако племе имало је своју совру – четири дирека, по бодена у земљу и спојена пречагама, преко којих су намештене уздуж две широке тренице; на њих се ставља јело; около ових треница поређане су друге за седење. Имућнија племена дизала су над совром кров, а около седишта ужљебљивани су шашовци, те је цела совра изгледала као нека стаја. Лепо је видети око цркве или, кад је црква далеко, око суднице гомилицу оваквих стајица испуњених веселим народом, који се сабрао да, овако у скупу, проведе благ дан...

Ђурица не имађаше ни совре ни племена. Он, са неколико вршњака, који не беху гладни те не седоше за совру, стаде да чека док попа напије у славу, па да почну играти. Чим народ заседе, поп се диже, а Обрад зазвони меденицом. Народ се диже, као на команду. Људи поскидаше капе и сваки у својој соври стаде се молити Богу. Утом попа отпева тропар, испи чашу вина и седе. Поче ручак. Свирала одјекну...

Момчадија потрча у коло, а за њима и девојке, које имађаху снахâ да дворе и послужују у соври. Заљуља се прво коло, за њим друго и треће... Кад би при крају ручка, Сретен поведе Мачванку уз свиралу, а Ђурица узе цигане да му свирају Ситниш, и поведе коло. Младеж, чувши ћемане, потрча у Ђуричино коло. Љуља се леса млађаних и веселих играча; диже се прах под лаким ногама, које у такту трупкају; звецкају огрлице и ђердани; а ћемане једначито и весело цилика... Само ти срце игра, а у грудима осећаш неописану топлину и задовољство; готов си да одједном загрлиш сав тај лепо и весели свет, који је исто тако раздраган и расположен...

А ко се у такву весељу нађе увређен, није му лако. У Сретенову колу остаде само десетина момака, а то је за коловођу грдна срамота. Ту још може помоћи само „политика“, али јој Сретен не бејаше вичан, те мораде пустити срцу на вољу. Водећи коло, он се приближи Ђурици и некако с леђа подметну му ногу, те се овај саплете и падне. За тренут ока умукоше и цигани и свирала, а у Ђуричиној руци севну нож.

– Ха, ђидо, зар с леђа! – подвикну младић исколачених очију и бледа лица, па јурну на Сретена, који стајаше блед и непомичан као кип. Али се хитро пружише многе руке и дочепаше Ђурицу.

– Натраг, коме је живот мио! – узвикну Ђурица и махну ножем око себе, па, видећи се слободан, потрча опет к Сретену, али овога загради трострука леса момака, а на Ђуричино раме, као из неба, паде рука кметова.

– Стан' дер ти, момче, да се разговоримо.

Ђурица зину од чуда и стаде на месту као укопан.

– Зар ти први – продужи кмет – откако је наше село закопано, да окрвавиш и окаљаш нашу свету славу!

Ђурица поче долазити к себи.

– Јок ја, оногај... видео је сав народ... пао сам кâ прештац... Зар он мени да подмеће ногу! – узвикну он и подиже руку с ножем.

– Доле ту кустуру! – цикну кмет.

Ђурица се само одмаче неколико корака.

– Доле нож, кад ти кажем! – понови кмет и погледа Обрада значајно.

– Ножа не дам, а ти гледај своја посла... – промуца Ђурица јетко и пође још корак натраг, али га одједном дочепаше многе руке, одвукоше у брвнарицу испод суднице и закључаше...

Тада га познаде цело село, те се о њему још дуго говорило...

II

Прођоше две године после ових крстоноша. Ђурица постаде најкршнији момак, али му спољашњи изглед не донесе уважења и угледа међу момцима, као што би то био ред у обичним приликама. Беше то стасита и ретка појава. Висок, снажан младић, широка чела, густих повијених обрва, испод којих севају два зеленкаста ока, за која народ вели да играју као на зејтину. Очи му, на први поглед, исказиваху неизмерну питомост и благост, неку болећиву доброћудност, која се често може опазити код људи зеленкастоплаветних очију. Али кад се мало пажљивије разгледају оне једва приметне боре око крајева очију, које издају лукаво и подмукло срце, и кад се човек мало боље загледа у оно необично севање очију му, моћи ће без двоумице погодити, да Ђурица неће ићи обичним трагом свих сеоских момака, већ је његов пут одвојио од осталих. Ну имађаше он још других карактерних особина. Доњи му део лица са вилицом беше знатно истурен напред, те испољаваше преку и страсну природу, али је он, једним благим погледом својих великих очију, умео да прикрије ту особину. Само га често издаваше нервозно трзање виличних мишића, које је откривало усиљену и немирну унутрашњу борбу. Таква глава беше усађена међу широким и снажним раменима, а цело му тело држаху необично развијене и еластичне ноге.

Ђурица је веома ценио своје телесне особине и своју ретку снагу, па је према томе подешавао и своје држање и одело. Као сиромаш није се могао истицати богатством одела, али је и ону сиротињску одећу умео тако вешто наместити на себи, да је свакоме, и по њој, падао у очи. На глави је носио дубок вес, немарно затурен к потиљку, те га је црна дуга кићанка била по плећима. Бела конопљана кошуља, извезена по недрима и огрлици, вазда му је била

за шаку две више колена, због чега су га старији људи звали „онај куси”, а момци би се радо угледали на њега, јер држаху да му онакав кицошки изглед највише зависи од кратке кошуље, ма нико се не усуди кршити адета, који влада у целом округу. Носио је вазда доколенице, повезане шареним подвезама, о којима су висиле по три кићанке, а преко дизлука – чарапе за шаку дуже од обичне мере; због тога је и кајишâ имао пет шест увојака више но обично. Опасивао је око себе два широка појаса, па широк кајиш са два убода, о коме је висио, низ бедра, леп белокорац у паквонским канијама. Јелек му беше лепо срезан, приљубљен уз тело, ишаран црним гајтаном; из његова џепа је спреда висио бео рубац. Према такву стасу Ђурица је подешавао и своје покрете. Корачао је брзо и лако, али је при том некако одсечно избацивао ноге унапред, те му се цело тело тресло у ходу, и тиме још јаче истицало његову необичну снагу и једрину. У коло је ступао гордо и дрско, и кад год се хватао до момака, видео му се око усана подругљив осмех. Али чим би се која виђенија девојка до њега ухватила, а то је врло, врло ретко бивало, он се одједном сав мењао. Разлило би му се тада по лицу тако велико задовољство, да изгледаше други човек. Ну девојке су га избегавале, као и момци. Плашио их је највише његов рђав глас у народу, али је и у његову држању и понашању било нечега, што их одбијаше од њега.

Ђурица је опажао ово опште нерасположење према себи, па се постепено и навикао сносити оне значајне и подругљиве погледе сеоске младежи, који се њега тицаху. Он се стараше само да не покаже како му то тешко пада, а већ са своје стране давно је реситио рачуне са друштвом. Угушио је у себи и најтајнију жудњу за друштвом и његовим животом. Само једно није могао угушити. Али ту би се већ морао борити против природе и против себе сама. Жудио је за лепим женским светом. Још за ово време, под утицајем

каквих лепих очију, он се могао изменити, могао је постати други човек. Али такве га очи не погледаше.

А беху два ока, две љуте гује, под чијим се севањем овај груби јуначина топио и постајао мекши и питомији од сваке девојке. Чудна беху та два ока. Из њих је севао такав понос и тако јасно сазнање своје надмоћности, да не беше момка, који би осећао снаге и одважности да их слободно и отворено погледа. Још ниједан момак не могаше поуздано казати какве су очи у Станке Радоњића: црне или граорасте или, можда, зеленкасте?... Ђурица их је само једном сагледао, кад оне не беху управљене на њега, и више их никад није смео погледати. Кад је Станка у колу, Ђурица се ретко хватао. Волео је да је посматра са стране, да уочи сваки њен покрет, сваку особину чуднога јој стаса. Кад би је опазио где у пољу или у селу да му иде на сусрет, сврнуо би ма где, само да избегне онај поносити поглед, који уништава човека.

Ђурица је имао нарочити разлог, са кога је избегавао поглед Станкин. Свачије друго туђење он је враћао одсудним презирањем и неком, необичном за сељака, поносном охолшћу; али један такав Станкин поглед, у коме би он могао прочитати оне исте изразе, које чита у погледима већине девојака и момака, такав поглед не би поднео, он би га уништио или довео до лудила. Ђурица не осећаше у себи снаге да поднесе толико нечувено унижење, које би стајало у суштој противности са целим његовим осећањем, са свима његовим лепим сновима, са једином светлом и слатком страном живота његова. Зато је избегаваше свуда, а она, с тога, и не сањаше шта се збива у души његовој. Станка га је знала по разговорима других девојака и гледала је на њега као на Ђурицу Дражовића, чији је отац умро под надзором, а никад јој и не паде на памет да погледа на њега као на момка.

Станка није била толико необична по лепоти, колико по нарави својој. Беше то тако самовољна и ћудљива нарав,

каква се и међу људима ретко налази. Још из детињства она беше чудновата и особита и не наликоваше на другу децу Марка Радоњића, нити на друге сеоске девојке: беше у њој много неке необичне охолости и самосталности, неке ћудљиве тврдоглавости. Па да је бар из какве богате куће, могла би се још и разумети њена охолост, али Марко беше веома танка стања, тек побегао од сиротиње, а не стигао у богаташе. И он се сам чудео нарави своје кћери.

Једаред најбоше на село курјаци. Сваки, ко имађаше стоке, мораде ноћивати у обору и тору, да би сачувао свој мал од незваних крвожедних гостију. Маркова кућа беше близу једне јаруге обрасле шумом, која представљаше живу згоду за курјачке ноћне нападе. Чим се чуло за курјаке, одмах исто вече Станка затвори овце у обор са воловима и кравом, узе шареницу, губер и секиру, па оде и леже међу овце. Чекала је три вечера узалуд. Четвртог вечера, око поноћи, узнемири се стока. Овце пођоше и окретоше главе низа страну. Станка се полако придиже испод губер и, после кратког чекања, угледа два велика курјака где се привлаче обору. Овце покушаше да искачу, али врљике беху високе; говеда се устумараше по обору. Станка дохвати секиру, навуче на себе губер и саже се уз врљике, од куда курјаци долазе. Већ су се јасно видела четири светла ока као жеравице. Курјаци се приближише обору, па стадоше да разгледају стоку, јер и они не ускачу у обор где има волова, нарочито бикова. Овце, од страха, јурнуше на ограду и тиме надражише курјаке, те се један од њих залети први и скочи на чатал. У исти мах севну секира према месечини и лупи у курјачку главу, која беше наслоњена на врљику. Курјак се мртав сроза низ врљике, а онај други клисну и нестаде га у шуми.

– О тајо! – викну Станка неколико пута из обора, док јој се отац не одазва. – Оди, дери курјака док је врућ; бојим се нећеш моћи сутра, кад се охлади.

– Каквог курјака, 'натема те не убила! – одговори бунован и зачуђен Марко.

– Ја, вала, једног уцољах, па ако ти треба кожа, оди одери га...

Другом приликом разговараху се девојке о дрекавцу. Беху изишле да беру лешњике, па их при повратку застаде први сутон. Са њима беше и Станка. Чим поче да се спушта она нема тама на шуму и ливаде, девојке се пригрчише једна уз другу, па почеше оне обичне приче о вампирима и вештицама, које се у то време најрадије причају. Кад дођоше до једне крушке под осојем, ту их заустави Јелица Плескоњића, која им причаше о дрекавцу.

– Ето, баш на овом месту га је видео мој чиле; то ми је сам причао толико пута, кад се враћамо с копања.

– Славе ти, шта каже, какав изгледа? – упаде јој Станка у реч.

– Бог с тобом, зар не чу да мора умрети онај који га погледа. Чиле је зажмурио и чекао да онај дрекне...

– Па, шта је било?

– Ништа. Стојим ја, вели чиле, тако и чекам, док тек оно врекну, а осоје се проломи кâ да си топ избацио. Ја онда, вели, 'нако жмурећки, бежи што боље могу, те једва жив дођох кући. После је одлежао трлему, и мал' није умро.

– Па зар баш нико не зна како изгледа то чудо?

– Покојни Вуксан га је видео па умро. Он је казивао чилу да личи на лисицу. Дугачко, жуто, али кад врекне, Боже сачувај, не да се испричати!...

Станка ућута и више ни с ким не прозбори ни речи. После неколико дана она је две ноћи сачекала поноћне петлове под осојем, па не видећи ништа, врати се кући зловољна. Мало затим прође кроз село глас: да се покојни Јовица повампирео, па сваку ноћ долази на кметова врата и лупа. Станка је и Јовицу чекала две ноћи, па, не видевши

ништа, остаде разочарана и још зловољнија. Непрестано је потом мислила и питала се: зашто она не може да види ни вампира ни дрекавца, кад, ето, други људи могу... Једном речју, ваљало је проћи доста света, па да се нађе девојка Станкине нарави.

Родитељи су већ давно дигли руке од свих покушаја да савладају Станкину самовољу. Видели су да је то необуздана, срчана природа, која не зна ни за какве препреке. Марко се само чудио и вртео главом.

– Да ми је само знати на кога се уметну – рекао би жени, па би и даље остао нем пред овом загонетком.

Ето, у такву се девојку загледао Ђурица Дражовић; али то беше велика тајна, коју он скриваше и од себе сама. Станка не знађаше ништа о томе, а он јој не даде ни једне прилике да се сама досети шта се у њему збива. Тако пролажаху дани...

Међутим Ђурица је и даље живео онако, како је од оца навикао. Имања, може се рећи, и не имађаше. Једна кућица са даном орања око ње и једна њива у планини – беше му све наслеђе од оца. Сестру је удао у друго село, а мајка Му се довијаше од сваке руке, да не буде сину на терету. Лети се најмала под надницу на лакше радове, зими гребенала, прела, ткала по имућнијим кућама, а и лети и зими помало врачала и бајала. Тако се отимала од немаштине и глади, а дао Бог – сеоској души не треба много: комад проје и главица лука задовољава потпуно њене потребе и навике.

Ђурица је лети, кад је хтео радити, добро зарађивао. Радио је све сеоске радове по скупој надници, а кад настане ново жито, куповао га је и снабдевао се на целу зиму. А чим настане јесен, почео би терати дрва у варош на туђим колима, од чега му је такође остајала по нека пара. Али, при свем том, није било дана, кад се он није осећао као пуки сиромах. Ово вечно безизлазно стање принуђавало га је да

се лати и таквих средстава, која су законом забрањена. За ово му није требала постепена навика: у томе је одрастао...

Другова не имађаше. Једини човек, пред којим је слободно смео отворити душу, који га је заносио причама о хајдуковању, био је ча-Вујо из Брезовца. Он је водио велико пријатељство и са Ђуричиним оцем, па је то наставио и са сином. Сваке недеље Ђурица би се лепо обукао, па отишао у госте ча-Вују, који га је вазда радосно дочекивао. Чим се сретну, Вујо би га узео за руку, па би се онда малко поизмакао и тако би га гледао дуго и значајно, мерио би му оком стас и сваки покрет, па, кад би му најзад добро сагледао оне двосмислене очи, узвикнуо би:

– Хеј, мајковићу, зар је ова рука рођена да другоме аргатује?... Их, душу ли му, што плаче гора за 'ваким јунаком!

А Ђурица би севнуо оком и задовољно развукао своје танке плаве брчиће у некакав полуосмејак, па би онда, као одбацујући од себе такву похвалу, додао:

– Прођи се, чича, здравља ти!... Јадне су нам данас и горе и горски цареви... Нема више ни 'наке горе ни 'накога Јевђовића, кâ што ти причаш...

– Ко, зар Јевђовић?... Хеј, мој соколе; да ли му је само да те сагледа данаске – ево моје главе, ако не би рекао: „Хајде да ми будеш харамбаша и побратим!“... Не знаш ти, мој Ђуро, ни сам колико вредиш. Чичу питај...

После таква дочека Вујо би увео свога пријатеља у собу, где их је чекала спремљена чутура вина, печена јагњетина и добра кајгана на кајмаку. Ту би се, у затвореној соби, провело по читав дан у поверљиву разговор и пијанци... У тој истој соби спремани су и васпитани за потоњи рад сви највећи зликовци, од којих је, за последњих тридесетак година, дрхтала цела Шумадија.

Али, треба да се упознамо с овим ча-Вујом.

По спољашњости својој Вујо представљаше неку необичну силу, која не зна ни за какве препреке. Да је школован, он би, без сваке сумње, постао велики војсковођа или велики чиновник, једном речју – човек, који влада масом и коме се сви потчињавају. Он није био крупна и развијена стаса; напротив: његова коштуњава сувоњавост падала је одмах у очи свакоме. Раста је био повисока, а иђаше увек право, затурене главе, посматрајући све пред собом као са неке орловске висине. Очи му беху црне као угаљ, сјајне као жеравица. Њихов поглед продираше оштро у саму душу човекову, и нема тога, који би пред тим погледом могао слагати, а не поцрвенети. И ако се вазда носио сељачки, ипак и у његову оделу и држању беше нечега, што вас принуђава да не гледате у њему обична сељака: он није ни у чему наликовао ни сељаку ни грађанину, он беше сам за себе. Још су га веома одликовали негда црни, а сад прогрушали брци, дуги као повесмо, и густа округла брада, која му је покривала скоро све лице испод очију на ниже.

Нико од сељака није упамтио да је видео Вуја ма за каквим послом, нити му је ко знао одредити право занимање. Сваки дан је проводио у граду; ту је седео и са сељацима и са господом и са грађанима: слушао разне разговоре, картао се, пио и пред вече се свакад враћао кући. У разговору је био врло опрезан и лукав као лисица: могао је, кад је налазио за потребно, говорити цео дан, па ипак, на крају крајева, не знаш о чему је говорио, а видиш да је разговор паметан. Он се неће ни једним гласом изрећи, а слушаоца ће принудити да му отвори сву своју душу. С тога је и имао огроман утицај на сву околину: сви су му се потчињавали и – бојали га се. Уосталом, ова општа бојазан од Вуја зависила је и од неких других узрока.

Рекосмо да му нико не би умео одредити право занимање, кад би то било потребно ради статистичких

података, али иначе знала су и деца од чега Вујо живи. Он је, као што поменусмо, био главни организатор и управник свих хајдучких дружина, које се, у дугом низу година, смењиваху по Шумадији. Изнајпре му је то био посао од невоље, јер немађаше воље за рад, а не беше друга начина да се искобеља из сиротиње. После, кад својим оштрим и проницљивим умом оцени свет и околности око себе; кад проучи сва лица, која рукују судбином народа; кад оцени праву разлику између строгих и сувих законских одредаба и живе душе човекове, која управља тим одредбама по својој ништавној вољи; кад виде како један бистар од природе ум може да влада ученима и неукима – Вујо поче стално да се занима реченим послом.

Кад му се растури прва дружина, он стаде да врбује другу. Њоме је управљао и командовао неограничено, самовласно, као прави деспот. Они, који су с голим јатаганима јуришали на имућне становнике и, као крвожедни вуци, клали нејач и пекли људе, враћали су се са својих пустоловина право к њему и изручивали му у крило све до последње паре, што су по скупе жртве награбили. Он им је од тога одвајао, као милостињу, по неку ситницу, да им се нађе за дуван и друге случајне потребе. Тако је цедио и становнике и своју дружину, док год не стану да се оплећу густе мреже око њихових недела. Кад осети да је близу крај, он убије вођа дружине, узме од државе уцену и са тим живи, док не пронађе друго згодно лице за харамбашу. Читаве десетине година прођоше му у такву животу, а њега још ни глава не заболела због тога. Никад Вујо не одлежа ни дан апса...

Такав беше једини пријатељ и саветник Ђуричин.

Једне недеље дође му Ђурица рано у походе. Вујо беше спреман да пође у град, па, кад виде госта, застаде.

– Куд си тако поранио, соколе? – ослови га Вујо пре него што му се Ђурица приближи.

- Добро јутро, чича! – поздрави га Ђурица и пружи руку.
- Добра ти срећа! Откуд тако рано?
- Хоћу у чаршију. Обосих, а и соли ми нестаде, па да потражим од Маринка на вересију.

Вују севнуше очи необично, али он брзо и вешто сакри своје узбуђење, па дохвати момка за руку и уведе га у кућу. Одатле Ђурица изиђе тек увече и оде кући. На ногама му беху нови црвени опанци, а у торби, која је јутрос висила празна, сад беше добар грумен соли и бут непечене свињетине. Идући путем, беше погнуо главу и тако замишљено гледаше преда се, као и да не опажаше куд пролази. Понеки пут се укажу две праве, оштре боре између обрва му, очи му засветле необично и одлучно, и цело лице му исказиваше неку нему и мучну унутрашњу борбу, која се у њему збива, а он се стара да је савлада, да победи и угуши неко јако унутрашње осећање. Једаред застаде, погледа око себе, па уздахну, као човек који не може да нађе излаза из неке невоље. У том му паде поглед на онај дуги планински венац, из кога се величанствено уздижу поносна Букуља, Венчац, Орловица, Ваган, и оде оком по томе венцу до саме питоме Колубаре. Отуд му се врати поглед на руднички венац, на Козељ, Острвицу, два Штурца. И тај поглед као да му даде неку нову снагу, јер у оку му засја одлучност, а по лицу се разли грозничаво бледило...

III

Четвртога дана после овога Ђуричина пута, рано у зору, дојаха пред Ђуричину кућицу срески писар са пандурима, кметом, бировом и два одборника. Ђурица се тек обуо и умио, па почео да облачи јелек. Коњи фркнуше пред кућом, а Ђурица, како беше почео да навлачи одећу, тако